

annak csak egy jutalma lehet: a híven teljesített hazafias kötelesség tudata, az ebből folyó megnyugvás».

»Ily jellembeli kiválóságoknak, ekkora önzetlenségnek, ennyi idealizmusnak kellett benne az univerzális lángelme alkotóerejével egyesülnie, hogy kulturális életünknek oly hivatott irányítója lehessen, aminőnek őt ismertük és ma ünnepeljük.«

INDIVIDUALEIGENSCHAFTEN OTTO HERMANS

Von TITUS CSÖRGEY

MIT kurzen, warm empfundenen Worten hebt Verfasser in Otto Herman, dem letzten ungarischen Polyhistor, hervor: die universale Genialität des Gelehrten, den jugendlichen Feuereifer des

Künstlers, den meisterhaften Stil des Schriftstellers, den suggestiv wirkenden Redner, den die Seelenschätze seines Volkes tief bewundernden und begeistert verkündenden Patrioten und den in puritanischer Einfachheit lebenden Privatmenschen. Herman gab der ungarischen Nation eine Menge kultureller Schätze in Tausch für eine bescheidene Existenz.

DIÁKKORI EMLÉKEIM HERMAN OTTÓRÓL

Írta: BODNÁR BERTALAN

EZ ALKALOMMAL nem céloim a mi halhatatlan, nagy tanítómesterünknek beható méltatását, vagy az ő hatalmas egyéniségének a jellemzését adni. Nem is mint az egyenesség, becsületesség és a meleg baráti szív emberét, vagy mint etnografust, lelkes politikust, nagy vitatkozót, az írói toll koszorúsát, az ősi magyar nyelvünk és foglalkozásaink emlékeinek a megmentőjét vagy az autodidakta polihistorikusok utolsó mohikánját, eddig bizonyára legnagyobb biológusunkat és madarászunkat s a honi barlangkutatás megindítóját állítom olvasóim elé.

Az én céloim most nem szoboremelés a nagy mester, a magyar madártan apostola számára! Ha valaki elmondhatta halála percében a nagy római költővel az »exegi monumentum aere perennius«-t, úgy Herman Ottó volt az. Az ő emléke örök, mert szívökbe zárták azt azok, akik őt megismerték s éppen azért meg is szerették; szentül őrzik tanítványai s mindazok, akik ezektől tanulják és a nagy mester szellemében tanítják tovább a madárismeretet, oltogatják a szívekbe a madár szeretetét és folytatják azt az értékes tudományos munkát, amelyet ő indított meg hazánkban. Ha az igazi, derék magyar embert akarnók szimbolizálni, úgy az ő alakját kellene a véső elé állítani mintául!

Én, elmondandó szerény visszaemlékezéseimben csak egy, igénytelen mezei virágokból font kis koszorút akarok ráhelyezni az ő, minden madarász előtt megszentelt sírhalmára. Abból az időből szeretném őt az emlékezés megelevenítő erejével az olvasók elé állítani, mikor ő is tapasztalta, hogy az ő nép! bizony ingatag. Mikor t. i. az országgyűlésbe régi kerülete, Szeged már csak 300 szó-
többséggel választotta be. Hozzájárult a jólismert Clair-Szemec-féle nagyon kínos affér, amely Herman Ottót magát is tettelegességre ragadta s csak a gondviselés bölcs akarata nem engedte meg, hogy az reá nézve végzetessé váljon. Akkor ismerte meg ő is a nagy igazságot, hogy csak egy van, amiben sohase csalatkozhatik, ami mindig csak örömet okoz s tartalommal tölti el az emberi életet: az ismeretszerzés, a mindenség nagy temploma. Akkor tért ő vissza vele-

született tudásvágyától is sarkalva régi, igaz szerelméhez: a természetkutatáshoz, mely mindig az ég felé, a boldogság forrásához vezet.

Akkor 1884 júniusában jött el Herman Ottó Nagykárolyba, hogy onnan kirándulva az igazi, vérbeli tudós lelkesedésével az Ecsedi láp pókfaunáját, madárvilágát, de legfőképen halászatát, csikfogását, pákászeszközeit tanulmányozza. Sok anyagot gyűjtött itt a már tíz évvel előbb megjelent Pókfaunához, de még többet az 1887-ben két nagy kötetben már meg is jelent, minden idők egyik legklasszikusabb munkájához, a Magyar halászat könyvéhez.

Jól emlékszem rá, VI. osztályos kis diákkoromban, mikor éppen Zsuffa Pál, boldog emlékü természetrajztanárom tartott órát, akkor lépett be egy lengő szakállú, erősen öszülő, nagybajuszú, nagyhajú, kemény arckifejezésű, de derült, szelíd, meleg szemű robusztus ember s azt kérte, — előttünk kissé furcsán hangzó, recsegős orrhangján a tanártól, hogy ajánlana neki egy olyan diákot kísérő famulusnak néhány napra, aki a nagy láp világát és annak útvesztőit jól ismeri. Zsuffa professzor, aki már ismerte Herman Ottót, a nagy tudóst megillető tisztelettel ajánlott engem e célra, mint aki sokat járja a lápot a vakációkban és a gimnázium múzeumába is sokféle, másutt nem is élő bogarat, pókot, szitakötőt, halat és madarat hozott már be onnan.

Így lettem én öt teljes napig nagy mesterünk hűséges kísérője és vezetője a láp útvesztő csatornáin és egyben sokat tanuló tanítványa. Ő, óriási elfoglaltsága mellett nem csoda, ha teljesen meg is feledkezett az egykori fényesszemű, áhítatosan figyelő kisfiúról, de én soha, sohase tudtam elfeledni többé az ömellette töltött időt; emlékezetembe zártam alakját, markáns vonásait, valami szokatlan, evangéliumi egyszerűséggel mondott szavait, különös járását és meggyerő tanításmódját. Őneki köszönhetem elsősorban, hogy magam is biológiával foglalkozó tanárember lettem!

Ennek a visszaemlékezésnek a megszentelt perceiben gyakran száll ma is lelki szemeim elé boldog ifjúkorom aranyos ködéből egy kép!

Tüzelő nyári napfényben a beláthatatlan messzeségig hajladozó nádrengetegben keskeny, feketevízű csatornán egy korhadtas csónak leng. A csónak orrán egy 15 éves fiú csillogó szemmel és áhítatos feszült figyelemmel néz az előtte álló, szélesvállú hatalmas férfira, aki valami nagyon érdekes dolgokat mondhat neki s beszéd közben hol a magas ég kékjén lebegő pacsirtát, hol a nádas felett alacsonyan húzó vadrucacsapatokat nézi, hol meg a síkvíz szélén a nádszálak közt hálót bogozó pókok munkáját lesi el. Valami olyasfélét mondhat el a nagy láp titkos életéből, amit még a csónakot villás ruddal hajtó bórvelyi csikász is kíváncsian hallgat, — mert ő is megérti!

És a kis bámész diák, aki azt hitte, hogy most ő fogja tanítani a nagy embert, egészen zavarba jött!

Én, aki úgy ösmertem az Ecsedi láp Nagykároly felől eső részét, mint a tenyeremet; a késő este sötétjében is el tudtam igazodni a kanyargós csatornákon és behúnyt szemmel is elvezettem csónakomat a kálmándi lápról a kaplonyira vagy a bórvelyire; aki tudtam, hogy melyik nagy zsombékon van a vörös gémekek tanyája; hol őrizi kicsinyeit a görbényakú búbos vöcsök s melyik suhóban kell keresni nyár elején a kis füles bagolyt; melyik lápi fán fészkel a nagy kárókatona és a fekete gólya; akinek minden lengő tócsa, minden messziről integető nyárfa jó ismerősöm volt; aki a láp minden úszó szigetén robinzonoskodtam s viaskodtam a vérszívó szúnyoghadakkal; tudtam, hogy hol vannak a jajgató bibic fészkei, hol költ a kanalas gém és csonka kupacos nádfészken a piros lábú dankasirály; hol tanyásznak nagy bőségben a csíkok: mondom én, aki azt hittem,

hogy nálamnál jobban senkise ösmerheti a nagy lápot, ott a csónak orrában állva elámultan hallgattam ennek a csudálatosan zengő szavú embernek a beszédes ajkáról, hogy mennyi titka van még a lápnek, melyek addig előttem ismeretlenek voltak.

És miközben én hűségesen elkormányoztam csónakunkat minden felsorolt és más, az emlékezetemből már kitörlődött érdekességekhez és elmondtam mindent, amit csak tudtam a lápról, még az ecsedi vár alatt levő, minden lápjáró által rettegett, mert feneketlennek hitt tóról is, ő közben fáradhatatlanul beszélt a víz életéről. Azokról a piciny, csak fegyverzett szemmel látható állatkákról, amelyek ott hemzsegnek a pocsolyás vízben, ahol az én addigi hitem szerint csak giliszta és nadály él a halakon és békákon kívül. Ő tőle hallottam először a pókok hálósövő tudományáról; elmagyarázta, miből élnek az apró halak, milyen különös szerkezetű a béka nyelve, miért nem látszik meg egykönnyen a bölömbika a nád közt, hogy vágja fel bőrünket a nadály s hogy szívja ki a vért? Ő tőle tanultam meg, hogy a szúnyog a vízben hemzsegő pondrókból lesz, amelyek örökké lefelé szállnak a vízben levegőt keresve; miért száll oly könnyen a madár és hogy hová lesznek télen a fecskék meg a gólyák?

Minden szava, minden figyelmeztetése tanítás volt nekem. Szomjas füllel hallgattam a nagy embert s akkor ismertem és szerettem meg az ezerarcú természetet.

De megfigyeltem ugyanott, a lápon bámulatos emlékezőtehetségét is. Jól emlékszem, mennyire feltűnt előttem, hogy az összes kaplonyi és ecsedi csikfogó embereket ösmerte névszerint, pedig több mint tíz éve, hogy mint pókgyűjtő találkozott velük utoljára a lápmenti falvakban. Tíz éve nem látta őket, mégis jól emlékezett azoknak a legaprólékosabb családi viszonyaira is. Hanem azok az egyszerű emberek is igazi meleg szeretettel üdvözölték a körükbe visszatért tudóst s nem győzték eléggé megköszönni, hogy a »ténsúr« nem felejtette el Pesten az ígéreteket s »kijárta« számukra a kedvezményeket. Tíz év előtt panaszták el ők neki szúnyogsongásos estéken bolyongva a mocsár útvesztőin a lápi ember ezernyi baját s kérték azokra az akkor még nem remélt orvoslást. Most is látom Herman Ottó jóságos arcát, midőn mondogatta a hálálkodónak: mit köszöni kend, hisz csak az igazság derült ki!

Tizenöt éve már, hogy kihűlt a meleg szív. Az 1914. téli síkos út és a buta teherkocsi ott a régi »Szikszay« előtt lett a végzete. December 27-ikének szomorú vasárnapján búcsúzott el az ablakhoz vitt ágyában az utolsó, neki oly drága napsugártól! A megbénult kézből kihullt a toll, amellyel annyi szépet, fönségeset leírt s annyiunkat gyönyörködtetett és tanított. Itt hagyta a politikai élet porondját a becsületesség mintaképe, a magyar Arisztidész. A biológia nagy törvényeit kutató hatalmas agy örökre megpihent. Elnémult a nyelv, melynél szebben még senkise dicsőítette a madárvilágot s nem nyílik többé kérdezősködő, bátorító, biztató szóra az ajak.

És mi megdöbbenve állunk meg a Kerepesi nagy temetőben ott a kilencedik parcella első sorában a Herman Ottó virágos sírja mellett s félve gondolunk arra, vajjon akad-e még az övéhez hasonló hivatott toll, mely úgy meg tudná szerettetni a néppel és úgy meg tudná védelmezni a durva lelkűekkel szemben továbbra is az erdő és a mező kis énekeseit, mint ő. Mert, hogy már-már pusztulásnak indult madárvilágunk újra kezd gyarapodni, hogy kertünk ismét hangos a csicsergéstől s hogy udvarunk bokrairól bizalmasan tekintgetnek reánk a fényes kis madárszemek: azt mind Herman Ottónak köszönhetjük elsősorban!

Ha nem is a nemzet temette el, azért az egész ország halottja volt ő, ki megérdemli, hogy a nemzet apraja-nagyja megsirassa, mert nála alaposabban, igazabban alig ismerte valaki a jó magyar népet s éppen azért oly izzó szeretettel se igen szerette más a halászó és földművelő népet, mint Herman Ottó.

És ha valakinek a sírja felett hosszan virraszt a hű emlékezés, úgy az övé lesz ilyen, mert azon időtlen időkig mindig fog zengeni a sohasem szűnő hálás madárének!

Ez az én kis reminiscenciám is legyen egy szerény szál virág a legnagyobb magyar ornithologus feltámadást hirdető sírvirágai közt!

ERINNERUNGEN
AN OTTO HERMAN
AUS MEINER STUDENTENZEIT

Von BARTHOLOMAUS BODNÁR

VERFASSER legt mit seiner Arbeit einen kleinen Blumenstrauss der Erinnerung auf den geweihten Grabhügel des Meisters, dessen Lehren in die Herzen vieler tausend Schüler ihren Weg fanden und die es als ihre heilige Pflicht betrachteten, seine wissenschaftliche Tätigkeit fortzusetzen und die Liebe zur Vogelwelt wach zu erhalten. Seine Erinnerungen stammen aus der Zeit, als Herman, eine Zeit lang von der Politik enttäuscht, wieder zur naturwissenschaftlichen Forschung zurückkehrte. Im Juni 1884 kam Herman nach Nagy-Károly, um die reiche Vogel- und Spinnenfauna, besonders aber die Fischerei am »Ecsedi láp« zu studieren. Da sah Verfasser als Schüler der VI. Klasse eines Tages, während des naturwissenschaftlichen Unterrichts im Gymnasium, einen grossbärtigen, langhaarigen, robusten Herrn in das Klassenzimmer treten, aus dessen strengen Gesichtszügen 2 fröhliche, treuherzige Augen hervorschauten. Es war Otto Herman, der den Oberlehrer Zsuffa ersuchte, ihm einen Studenten zu empfehlen, der im grossen Moore gut Bescheid wusste. Die Wahl fiel auf den Verfasser, der dann ein treuer Begleiter und Führer des Altmeisters in dem Kanallabyrinth des Moores wurde. Dort lehrte Otto Herman den Verfasser die Natur kennen und lieben und ihm

verdankt er es, dass er ebenfalls Biologe wurde.

»Im weihevollen Augenblick der Erinnerung — fährt Verfasser fort — sehe ich ihn noch heute, wie er in der glühenden Sonnenhitze, im bewegten Rohrwald, aus einem Boot, welches auf schwarz-wasserigen Kanälen dahingleitet, die niedrig streichenden Entenschwärme und die netzestrickenen Spinnen bei ihrer Arbeit beobachtet und den Worten des mit einer langen gabelförmigen Stange seine Arbeit verrichtenden Boottreibers lauscht. Und ich, der da glaubte, dass mir alles bekannt sei, was das Moor bietet, weil ich mit verbundenen Augen aus den schlängelnden Kanälen heraus wusste, den Stand der Reiherhorste kannte und auf den schwimmenden Inseln des Moores viele Robinsonaden durchmachte, hörte erstaunt von diesem mitteilbaren Manne, wie viele, mir noch unbekannt Geheime dieses grosse Wasser in sich birgt. Damals lernte ich die vielgestaltige Natur kennen und lieben! Doch auf dem »Ecsedi láp« konnte ich auch die bewunderungswürdige Erinnerungsgabe Otto Herman's beobachten. Vor 10 Jahren sah er zum letztenmal diese Grundelfänger und doch erinnerte er sich ihrer verschiedenen Klagen und Beschwerden, denen er mittlerweile abgeholfen hatte. Noch jetzt sehe ich sein gütliches Gesicht, wie er zu den dankenden Menschen sagte: »Was dankt Ihr, es kam doch bloss Euer Recht an den Tag!«

(Pinxit: Titus Csörgy.)

MEZEI VERÉB.